

A SZEGEDI ALFÖLDKUTATÓ BIZOTTSÁG KÖNYVTÁRA.
IV. (TÁRSADALOM- ÉS NÉPRAJZI) SZAKOSZTÁLY KÖZLEMÉNYEI. 24. SZÁM.

A SZERELEM AJAK-ON A HÁZASÉLETIG

*

A MAGYAR PARASZTSÁG SZERELMI ÉLETE

(KRITIKAI ÉS MÓDSZERTANI VIZSGÁLÓDÁS)

IRTA:

ORTUTAY GYULA

SZEGED, 1935.

SZEGED VÁROSI NYOMDA ÉS KÖNYVKIADÓ RÉSZVÉNYTÁRSASÁG

JATE Egyetemi Könyvtár

J000172585

B18117

A szerelem Ajak-on a házaseletig.¹

Vasárnap, ebédután játszanak a palánk mellett az uccán, vagy a csűr közeliben az udvaron a kis gyerekek. Középuitt táncol egy *jány*, a többi kézenfogva körül-körül kerülgeti. Énekelnek:

Pistuka fíjam, mit hozott apád
Bundáarul?
Cseppecske kors^ot, böndőcskét,
Feketeszemű menyecskét.
Vagy életem, vagy halálom
Tülled rózsám aszt kívánom,
Szájj ki mán, vén vagy mán.

Pedig még ugyan fiatal a lány. De már kilenc éves korában is mondogatja, hogy szeretőt tart, aki a tizedik, vagy tizenegyedik évében jár. Ez persze csak olyan szólás-mondás: a gyerekek jópajtások, de a pajtásságnak házasság is lehet a vége. (Látjuk majd, hogy nem is messze az idő odáig). Áltá-

¹ *Ajak* szabolcsmegyei, rétközi község a kisvárdai járásban, Kisvárdától kb. 3 km.-re fekszik. A lakosság száma (l. Magyar Statisztikai Szemle, Bp., 1932. 192. o.) 1930.-ban 2690, ezek jórésze: 1662 r. k.: 660 g.-kat., 300 ref., 63 izr. vallású. (A következő lakodalmi szokások ismeretése is a katolikus és gör.-katolikus szokásanyagon alapszik.) Takosai magyarok s egyik Eszterházy telepítette őket ide, így tudósít Vályi András 1796-ból: Vályi András: Magyarországnak leírása . . . , Budán, 1796, I. 22. o. Magyaroknak mondja őket Balogh Pál is „A népfajok Magyarországon“ c. művében a 894. o.-n. (Budapest, 1902.) Viszont az ajaki katolikus plébánostól, Gell Antaltól úgy hallottam, hogy ruthén származásúak s úgy telepítette őket ide az Eszterházak egyike; az ajakiak magukat igaz magyaroknak vélik, ruházatukat is „*ősmagyar*“ viseletnek nevezte az öreg Sós bácsi. Szabolcsvármegye monográfiája sem tud arról, hogy ruthének lennének. Méris Gell A. véleményét erősíti e megmagyarosodott ruthén lakoságról a Magyar Statisztikai közlemények 1896. Új folyam XII. kötet 369. o.-n levő adat, ahol is olvasható, hogy a vármegye 1720-iki kimutatása szerint Ajak község lakossága egészen ruthén. Így hát a megmagyarosodásnak — nem annyira a szokásokban, hanem a történeti tudatban és az azonosulásban — szép példáját mutatják. A község néprajzi vizsgálata már ezért is kívánatos.

lában az a rend, hogy tizennégyéves korában kezdje meg a „szerető“-tartást a lány. (A legalsó korhatár a tizenkettedik esztendő — ez ritka már). Van úgy, hogy a lány *szerzi a legényt*: biztatja valamelyik asszonyrokonát. „*Megrendezhetné* nekem azt a legényt.“ „No várj, majd rendezek én neked“ — feleli. El is kezdi hát a rokon a szeretőszerezést, dicséri a legénynek a lány derekasságát, elemlegeti a vagyont is, a földet, nógatja mindenkép. A legény hajlandóságát, lányfelé fordulását így fejezik ki: „*Látom no, hogy beszél veled a Jani.*“ „*Beszél hát, mer vagyonos vagyok*“ mondja a lány kedvvel.

A legény vasárnap, vagy ünnepnap délután kezd meg a *beszélést*: a lányok danolnak, táncolnak az uccán, oda megy a legény, átfogja a derekát, megtáncoltatja. Hazafelé menet is átölelve tartja a lány derekát; leülnek a ház előtt a *dücsköre* vagy a *lókára*. Némelyik lány, ha nagyon szereti a legényt, már első este is, *elsőre* is behívja a házhoz — a másik *egy évig* a kapu előtt tartja. A kapun belül nagy ritkán a kerítésnél *beszélgetnek*, de inkább behúzódnak a ház alá, elülnek az istállóhoz, hogy az uccáról ne lássák őket. A beszélgetés kinek-kinek a természeté szerint indul. „Hogy vagy? Mit dolgoztá?“ A legény már *az első napon* átöleli a lányt, sőt egyszer-egyszer meg *is csókolja*, bár hát gyávább is akad. A lány szabódik: „*Erigy mán! Mi van veled?*“ A legény kéri, hogy csókolja meg. „*Hisz még azt sem tudom, mi a csók*“ — pironkodik a lány, az illendőség is úgy kívánja. Idő múltán küldi *elfele* a legényt a lány. Egyik-másik csak azt várja, hogy *sürvedjen* ('alkonyodjon'), de néha már közel az idő az éjféelhez.

Ezután már a szokáshoz híven csak *kedd*, *csütörtök*, *szombat*, *vasárnap* este, *az ünnep viliáján* (vigilia), ünnepkor *beszélgetnek*. Vacsora után bejön az udvarba a legény, ha sötét van, kocog az ablaküvegen: „*Ilony, Ilony gyere ki!*“ Néha bizony óra hosszát is kell rimánkodni, ha *kényes a jány*. Énekel is, hátha az kicsalja:

Nem jó csillag lett vóna én belőlem,
Nem sokáig ragyogtam vón az égen,
Este, mikor legszebben kén ragyogni,
Akkor megyek a babámhoz mulatni.

vagy még búsabbat is tud (a falu nagyon *nótás*):

De szeretnék csillag lenni az égen,
Kis-ajakot végigsütni erősen,
Meglátnám, hogy ki sétál a faluba,
Kivel beszél a babám a kapuba.

Ha már bejáratos a legény a szobába, a házba, akkor nem kopog az ablakon, egyenesen indul befele. Kínálgatja borral Ilony, ha éppen nagyon szerelmes szívé és tartani akarja a legényt.

Két-három hét múltán elválík: egyetértenek-e vagy sem. *2 múltján*
Csütörtöki napon kéri a legény: „Aggyá zsebkendőt, meg virágot is.“ (Természetes, hogy az időhatár itt is változhatik: előbb, vagy később merészkedik elő kérésével a legény — ez mindig a lány magatartásán múlik.). Szombat este aztán valóban megkapja a pár zsebkendőt, selyemből van ez, a lányok a kisvárdai vásáron veszik 1.50—3 P-ért. A zsebkendő mellé rozsmaringot vagy mályvát is ad. Minden hét szombatján este vissza hozza az elpiszkolt zsebkendőket, s megkapja az új pár tisztát. A lány a piszkos zsebkendőt csak egynéhányszor mossa ki, még a szegényebbje is, újat vesz: így hozza a tisztesség magával. Némelyik módosabb lánynak ilyenformán harmincegyven pár zsebkendője is marad. A szombati napon kívül még karácsony, húsvét előtt és lakodalomkor is kap tiszta zsebkendőt a legény.

Így aztán a legény is tudja a tisztességet. Legtöbbször egyedül csak a kiválasztott lánnyal táncol, s mindig *öt viszi ki elsőnek a táncba.* Éneklük is tánc közbe:

Fekete a kökény, fejr a virága,
 Bort iszik a legény, piros az orcája,
 Asz' 'szik a jányok, hogy pünkösti r^aózsa,
 Pedig a szerelem fénye ragyog rajta.

vagy emezt az ismerőset:

Ez a lábom ez, ez, ez,
 Jobban járja, mint emez,
 Vigyázz lábom, jó vigyázz,
 Mer a másik legyaláz.

Lakodalomkor a páru válaszottal ötször-hatször is táncol, míg mással egyszer. Vásárkor, vagy a kisasszonynapi (szept. 8.) búcsúkor² nagy a készülődés. Bemegyén a legény, lány s együtt járják a vásárt, fogja szorosán a karjával a lány derekát a legény, félre is csapódik a hat-nyole egymásra vett szoknya. Veszén neki peracet, cukrot, fügét, narancsot; karácsony-vásárkor karácsonyfát, fejrevaló delinkendőt, vagy

² A kisasszonynapi pócsi búcsúra csak a fiatalok, legények, lányok mennek. A Nagyboldogasszony búcsúján (aug. 15.) viszont csak a házasok, öregek zárandokolnak el Máriapócsra. Ma már ez a különbségtevés nem olyan szigorú.

ehelyett két nagy mézeskalácsszívet. Ha Máriapócon moziba, cirkuszoshoz, a gyorsfényképészhez mennek, ott is a legény fizet mindent; a búcsún imakönyvet, olvasót, pántlikát vesz a lánynak.

Husvétba a második nap járnak *locsolódni* a legények. Korán reggel a kisgyerek locsolja meg a *kisjánt: himest*, két fillért s pohárka bort kap. Délután a litánia végeztével (három óra körül) a szerető és két jó cimborája beállítanak a lányos házhoz. Nehezen kerül elő a lány: nem gyors munka az ünneplőre fölvetett sok piros, zöld, kék szoknyából, keményre vasalt alsóból kibújni, letenni a *reklit*, kikapcsolni a nyakból a fodros, csipkés *mizlit* s ócskásan öltözni a hideg vízhez. Kicsikét huzakodik az öntözés előtt. A két cimborá fogja a karját, kiviszik a kúthoz. A szerető föl húzza a vizet s jól megöntözi a *vedérel* a lányt, aki ugyancsak sikít. Hideg husvét idején a szülők csak a *bádoggal* (kisebb ivóedény) engedik meg a locsolást. (A legény rendszeren csak a szeretőjét és cimboráinak szeretőjét öntözi meg — akad olyan is, főként a szegényebbje között, aki az egész falut végiglocsolja.) Átöltözik a lány sebesen, már a szobába perdül, s kínálja szíves szóval a vendégeit. Sárga túró, főtt kolbász, szalonna, kemény tojás, sódar, kalács, bor van az asztalon. Pusztítják is jó étvággal. Este aztán nagy a danolás, bál is van, ahova a lányok tiszta fehérbe, hajadonfőtt mennek:

Alacsony fán terem a ribizli,
Illik az én babámnak a mizli,
Felfésüli gesztenyeszín haját,
Fujja a szél piros pántlikáját —

ahogy a nóta is mondja. A báli költségeket a legény fizeti. Ha kinn van a *kerengülő* (ringlispil), vagy a kis cirkusz, ide is a legény fizet.

Május havának elején, rendszeren vasárnapon éjfélután a lányos házhoz lopakodik a legény. Világos az éjszaka így is, el úgyse téved. Hozza a májusfát. Vagy cigánnyal megyen, vagy csak úgy magányosan és egyedül dalol. A májusfát óvatosan, gyengédeden odatámasztja a *velécéhez* (a tornác kerítés formájú kis ajtaja) vagy még inkább a *pitar* ajtajához. Ha a lány jó szívvel veszi a májusfát, három szál gyufát gyújt az ablaknál és a lánggal égő gyufát fölfelé hajtja. A cigány a nótázás után elmegy. De a legény nem mehet: ott ólalkodik vizsga szemekkel, éberül a porta körül: vigyázza a májusfát! Különbözik a szomszédság, vagy akárki más elemelné a sokat

érő, teliaggatott májusfát. Hogy ez nem tréfadolog, nóta is tanúsítja:

Ma van május első vasárnapja,
Kinn alszik a legény a kapuba.
Kejj fel legény, oda van a kalap,
A májusfa zöld erdőbe' maratt,
Nem maratt ott, mer én elültettem,
Mit tehetek, ha ellopták tüllem.

Mikor aztán kivilágosodott, az örökdő legény nyugodtan hazaballaghat: a lány örvendező lélekkel beemeli a díszes fát. Mert bizony szép valami is a májusfa. Szilvafát, *ficfát*, almafát kerít a legény persze *kiskorút*, s a gyökerét gondosan levagdálja. Embere válogatja, hogy mekkora s minémű legyen a májusfa: olyik embermagasságú is, vagy egy kidőlt fa sudaras nagyága, aki nem keríthet ilyet, beéri kisebb ággal is s azt díszíti fel. Csak *meddő* (száraz) ne legyen az ág. Az ágra, vagy fára fejrevaló kendőt, csokoládét, almát, fügét, különbözőiajta cukrokat aggat a legény. A lány természetesen tudja jól, hogy ki is hozhatta a májusfát. Érdeklődik mégis, ki hozhatta? A legény eleinte tagad: ő ugyan nem. No, gondolkodóba esik a lány — hát akkor ki is? tán csak nem ez — meg ez? Erre már mégiscsak beadja a derekát a legény. Kárát nem vallja.

A nyári nagy munka után őszön a dörzsölő-nél találkozik a fiatalság. Mikor a kender rostját *kitilják*, még meg kell dörzsölni a szöszet, hogy ne legyen éles. Az ilyen munkára összetalálkoznak a szomszédságbéli, együvé tartozó cimboralányok. Az udvart jó tisztára fölsöprik, két hordót vagy szapulót letesznek s rá helyezik a *lábtót* (létra) s emellett a földön mezteláb a talppal dörzsölik a szöszet. A dörzsölés után kitisztítják, kimossák. Dalolnak. A legények is beállítanak és segítenek a nótázásba:

Felsütött a holdvilág,
Mulat a fijatalság,
Dörzsölőbe, a bálba,
Jaj Istenem, a faluba
Csak magam vagyok árva.

Nincsen nagyobb gyöttelelem,
Mint a titkos szerelem,
Mert aki azt próbálja,
Eje-huja a faluba
Nincsen megmaradása.

Munka után a lányokat behívja a gazdasszony a pitarba, vagy a tiszta házba s szalonnát, kenyeret, gyümölcsöt esznek. A legényeknek is küldenek ki. A dörzsölés után a legény kíséri haza a szeretőjét, aki a hazaküldött almából, körtéből ad a legénynek is.

A szösz *kítisztázása* után mennek fonóházat kérni. Ahány *banda* lány van, annyi a fonóház. Első este nincs munka, *áldomást* isznak. Egy liter bort hoz minden lány, de csak a gazda iszik, meg a legények. Énekelnek:

Majd ha egyszer eggyé leszünk Sára,
Együtt megyünk majd el a vásárra,
Ránk adja a pap az úr áldását,
Annak igyuk most az áldomását.

Áldomáskor nagy a tánc. Mindenféle játékot játszanak. Így: kútbaestem, ki húz ki? (Mindig a szeretőjét hívja segíteni.) Szombat este kivételével minden este fonnak, ünnepkor, vasárnap danolászni járnak össze. Fonásközbe beszélgetnek, mesélnek. Néha ilyenkor a lány megfélekedzik magáról, vagy tán meg is akar néha felejtkezni s a szemfüles legény elkapja az orsót. Azt pedig csak esókkal lehet visszaváltani. Öt pár esók, tíz pár esók — nagy az alkudozás, kicsi az ígérét. Ha nem egyeznék bele a lány — ez ritka — a legények leszedik az egész fonalat s csak a kopaszon maradt orsót adják vissza. Kedd, csütörtök és vasárnap este a legény kíséri haza a lányt a fonóházból. Ha fonásközben egyik legény már *elfele* megy, egy lány mindig kikíséri, különösen az iparkodik, aki *megfele* szeretné szerezni a legényt.

A fonókázás ideje alatt sokfajta játék adódik. Néha *maskarát* játszanak. Egy legényt halottnak öltöztetnek; párnára fektetik, az arca lisztes, krumpliból ragasztanak neki fogakat, hogy fel ne ismerjék. A jányok feketébe öltöznek s szívhasogatóan siratják: Jaj, jaj, ki eszi meg már azt a nagy hordó káposztát, ki eszi meg azt a nagy *fazik* babot? Végiglátogatják az összes fonóházat; a ház előtt két legény négykézláb áll, rajtuk fekszik a lisztes oreájú halott lepedővel leterítve. Mögötte egy papnak s egy kántornak öltözött legény siránkozik a lányokkal együtt. Mikor aztán az idegen fonóházból indulnak *elfele*, a házbeliek éneklük nekik:

Haj, ne menj el, ne menj el,
Hájj itt velem az éjjel.
Még az éjjel itt hálók,
Babám veled mulatok.

Másutt „cigánylányt“ öltöztetnek: két lány harminc-harminc, vagy még több szoknyát vesz magára, gyöngyöt fűz a hajába. Nyakukba két *mizlit* kötnek s a hajukat hajtűvel sütik, kibodorítják. A szomszédfonóházban két lány előre megy, szállást kérnek két cigányleánynak. Adnának-e? Hogyne adnának. Énekszóval várják őket:

Gyere be rózsám, gyere be,
Csak magam vagyok idebe,
Három cigánylány hegedül,
Csak magam járom egyedül.

A két helyre cigánylány táncolva jön be, csípőretett kézzel körültáncolják a szobát s mondogatják, dalolják:

Fogd a kontyot, hogy ne lógjon,
Séj, hogy a hajtű ki ne lógjon. (2-szer.)
Hopp Sáríka, hopp Mária,
Séj, gyere velem egypár táncra. (2-szer.)

vagy:

Ha megfogom az ördögöt,
A ládába zárom,
Mennél jobban vicándozik,
Anná' jobban zárom.
Muszáj felállni,
Jukra tanálni,
Jam tiraré ram.

Ezután a cigánylányok kolbászt, szalonnát kérnek s kapnak is. Indulnak nótaszóval:

El kell menni, ha esik is,
Mán ha nehezen esik is,
Nehezen esik a járás,
Tőled babám az elvállás,
Jam tiraré ram.

A kapott ételféléket *csak a lányok* fogyasszák el.

Megy a játék a saját fonóházban is. Ilyen játék: *megy a kosár*. A bíró egy befont törölközővel csapdossa a lányok tenyerét. Mi jár? — kérdik. — Kosár. — Mi megy benne? — Jány, legény. — Aggy egyet belőle. — Válassz. A lány a sze-

retőjét választja, az odamegyen melléje. Mikor minden lányt sorra kérdett, hozzáfordul újra valamelyikhez: teccik a szomszéd? — Teccik! — mondja a lány s megöleli, megcsókolja a legényét. A másik imígy szólal: Nem teccik a! — Kié teccenek? — A Ragány Annáé. — A bíró megkérdi Annát: Adod? — Nem! — S ekkor a kicsi Ragány Annának el kell túrni egy *tucetet*: a bíró tizenkettőt ver a tenyerére. Ha adja, akkor párt cserélnek.

Halált hordanak: egyik legény a másik vállára áll. A felső lepedőt terít magára, a szájából krumpliból vágott fogak vicsorognak elő, kezébe sarló. Az alsó eleinte *guborog* a lepedő alatt, majd lassan emelkedik: nő a halál. Nagy az ijedelem.

A *gyóntatás* pedig úgy történik, hogy kimegy a „pap“, meg a „kántor“ a pitarba, s idő múltán beszól a kántor: Nem férek magam egy csuporba? Bentről kérdik: Kitül? — Pétertül. A kiszólitott legénynek ki kell menni a sötét pitarba, ahol már az ajtónál várja a bekormozott markú pap, s meg fogja az arcát: *surujja* is mindenfele.

Legényes játék a *juhherélés* is: az egyik legényt vállra kapják s ülepen öntik egy kupa vagy csupor vízzel nagy nevetés közben.

Ha a nagyobb legények szeretnék, hogy a *süheder* legénykék *kiszúrjanak* (kimenjenek) onnan, akkor az egyik az idősebbek közül megkérdi a háziasszonyt: Van-e kenyere? Szabad-e kenyeret sütni? Nincs bizony kenyér, süssetek csak! — feleli az asszony készséggel. Két *üdős* legény erre sorba állítja a fiatalokat egymás háta mögé. Kivülről egy hosszú pizskafát hoznak be, a kis legénykék pedig széjjelvetett lábokkal állanak nagy szerényen. Ragyog az arcuk. A legénybíró (ilyenkor *pékes*-nek hívják) kezébekapja a pizskafát és kotorja keményen a kemencét: a fiatalság lábaközit. Szívják is a fogukat azok. Aztán elkezd lisztet szitálni: két tenyerébe lóbálja a fejüket s nem hímes tojás módjára. A szitálás után dagasztani kezd. Összefogott marokkal a lapocka közibe vág a legénynek és kihajítja az ajtón. Nem is tér vissza egy sem.

András nap (nov. 30.) viliáján (nov. 29.) a lányok a fonóban egy fazik vizet forralnak föl. Papírdarabkákra fiúneveket írnak, s a vízbe vetik, mikor feljön a papír, mindegyik kikap egyet: olyan nevű legény lesz majd az ura. Ugyanekkor egy csomó górét markolnak a fonóház udvarán, s ha páros számú a góré, még abban az esztendőben bekötik a lány fejét, máskülönben még egy évet az eladó sorban kell töltenie. A férjhez menetelt úgy is tudakolják ilyenkor, hogy szalmából

koszorút csavarnak, feldobják a fára, s ha ott fennakad, még az évben fejére teszik a koszorút. András nap este meg bele-rúgnak a dísznőül palánkjába: ha párosat rőffent a hizó, még az esztendő alatt férjet talál.

Idő multán kérdi a legény a lánytól, hogy lehet-e *kérni*? Ha a lány szülei beleegyesülnek, akkor gondoskodhatik a legény a lánykérésről.³ A legény a *komja* (komája), a sógor, a férfitestvére (de ez csak akkor, ha már nős ember) beállítanak a lányos házhoz, ahol már a *nagyházban*, a *tiszta házban* összegyűltek a lány rokonai. Azzal állítanak be a kérők, hogy messziről jött utasemberek, nagyon elfáradtak. Adnának-e szállást? *Egy csillag vezette őket idáig.* — Hát csak pihenjenek le, bár nem lehessen tudni még, hogy szállást kaphatnak-e. Mi járatban volnának? — Leülnek azok szép kényelmesen és elmondják, hogy egy virágszálat hoztak, annak keresik a párját. Vagy hogy vadgalambot fogtak s most annak a párját keresnék. Nohát ide utasították őket. Erre a házbeliék előhoznak egy szál virágot. — Nem ilyen kell nekünk, nagyobb virágot adjanak! — Levágnak egy nagyocska gallyat. De hát az se kell: ők élő virágot akarnának. — Tán *járó virág* kell? — Olyan, olyan! — bizonyítgatják. No, behoznak egy kis macskát s virágot kötnek a nyakába. Hanem ez se jó, mert két lábon járó virágot keresnek. Hamar hoznak egy ijedten kotyogó tyúkot. Ez se léssen az igazi; beszélni tudó virág kell. Apróka gyereket vezetnek be maskarásan felöltöztetve: megilletődötten vigyorint a kölyök. Ettől nagyobb kell — utasítják el a kínálást. Hoznak egy nagyobbacska lányt. Még ettől is nagyobb kellek: magosabb, testesebb. Bejön nagy szoknyasuhogással egy

³ Olyan beszédet is hallottam, hogy Ajakon a leánykérés és a házasság csak akkor történik, mikor a lány már 3—4 hónapja áldott állapotban van: így erőszakolják ki a szülők beleegyezését. Vagy néha a lány ilyen réven akarja lépne csálni a legényt. Ez azonban nem igaz: szórványos s egyáltalán nem jellemző — másutt is megtörténhetik ez. A megesezt lányt feleségül nem veszi senki: „*használják*”, de nem szerelem az. Az igazság az, hogy nagyon korán házasodnak, s mindenki tudja jól, ki kinek a párja: a vagyoni szerint történik a párválasztás. A lány 16—18 éves, a legény 20—22 éves az esketés előtt. 15 éves lánynak is nem egyszer bekötik a fejét, s a férfi a felesége mellől megy leszolgálni a katonai éveket. Húsz éven túl már vén a lány, ahogy a nóta is mondja:

Szép a reték hónapos korába,
Szép a kisjány húszéves korába,
Húsz év után sirattya az anya,
Hogy a jánya nem megy férhez soha.

A fiatalon való házasodás magyarázza, hogy sok a gyerek a faluban. (Nincs egyke!) Előfordul, hogy a fiatal anyának idősebb gyereke is van saját édestestvérénél. Így történik meg nem egyszer, hogy az anya szoptatja édestestvérét, vagy a nagyanya az unokáját.

menyecske, tán ez csak jó lesz. Hanem ő se kell: neki már van virágja. No, behoznak egy vénecske özvegy asszonyt, hisz ennek nincs párja. Bólogat az öreg csöndesen. — Ez mán csak vót virág, hervad elfelé. — Ekkorra aztán kifogynak a tréfából s bevezetik a férjhez menendő lányt. Pirul erősen. — Ez az, akit mi kerestünk! — lelkendeznek. A lány kezét fog a legény-nyel, leülnek.⁴

Csak ezután látnak hozzá jó étvággyal az evéshez, iváshoz. Eddig hiába is kínálták őket. Húsleves, kolbász, kalács van az asztalon, az üvegekben bor. Reggelig együtt mulatoznak hangos énekszóval.

Másnap délelőtt elmegy a vőlegény anyja a *menyasszonyéknál* (m.-hoz). „Erre jártak tegnap a mi embereink, Egy kis maradékot nem adnak?“ — „Mi ugyan nem tudunk semmiről, — válaszolják — de azért gyöjjön csak befele.“ — „Nyomat szeretném én látni a tegnapi mulatásnak, azt keresem.“ — Hiába kínálgatják. Néki *jegy* kell a tegnapi napról. A *jegy* egy szép s nagy nyakbavaló kendő, amelyet belekötnek batisztzseb-kendőbe s átkötik pántlikával. Hozzáadnak még gyöngyös rozmaringot is. Előbb azonban *próbajegy*et adnak: ócska kendőt piszkos zsebkendőbe kötnek s kínálgatják. Ezt azonban nem fogadja el. Mikor kezébe kapta a *jegy*-et, észnek-isznak egy keveset, siet haza a fiához.

A vőlegény addig már felöltözött, eszimat húzott, fekete zsinóros nadrágot, zsinóros mellényt s fekete rövid kabátot. A menyasszonnyal együtt elmegy a főjegyzőhöz, aztán a paphoz: *feladják* a hirdetést.

A szabályos háromszori kihirdetés után veszi kezdetét a lakodalomra való előkészület. A lakodalmat mindig *keddi* napon tartják, hogy a fiatal párnak *kedvek* legyen az életben, mondják. A lakodalom előtt való vasárnapon a menyasszony a legkedvesebb lány-cimborájával, a vőlegény a már kiválasztott első *vőfény*vel elmegy meghívni a *saját* rokonait külön-külön. A lányok ünneplősen *fejérbe* vannak, a vőlegény meg a vőfény *viackból* meg gyöngyből készült koszorút visel a kalapja mellett ilyenkor. A lányok (s a vőlegényék) kéri a szü-leik nevében, hogy engedjék el lányukat (fiukat) *nyoszojójány-nak* (a legényt *vőfénynek*). Az asszonyokat pedig nyoszojóasszonyoknak kéri ily szóval: „Néném megtisztelem magát nyoszojóasszonynak“. A lány még *jány-kiadót* is kér, egyet szokás,

⁴ Hozományról sem ekkor, sem utána nem esik szó. Az egész falu jól ismeri egymást, sok a rokon: tudják jól, hogy ki mennyit fog örökölni. Hisz a párjukat is elsősorban ezen az alapon választják ki.

de a *nagy nemzetből valók* (tehetősek) hat jánykiadót is szoktak kérni. A vőlegény meg násznagyot kér. Rendesen kettő a *számos* (szokásos). De hatot is kérnek némelyek — mostanság négy násznagy a divat.

A meghívás után, hetfői napon van a *vőlegényhivogató*. Ezt a vőlegény legjobb barátja, vagy valamelyik férfirokona végzi. Kap a vőlegényes háznál is, a menyasszonyos háznál is egy-egy kendőt, melyet kétréthajtva a baloldalán a nadrágja mellé tűz, s úgy lógatja a combja mellett. (A kendőt — törülköző kendő, két végén hímzett — a mezőkövesdi kendős asszonyoktól vásárolják, 2 P. körül van az ára). *Pácát* veszen a kezébe és minden házat meghív ilyenformán: „Én általam tiszteltet Hasulló János, a mi kirájunk. Hónap estére egy tányér étére, egy pár pohár borra, egy pár fürge táncra szívesen elvárjuk egész csalággyal együtt“. Mikor olyan házhoz érkezik, ahol nyoszójójány is van, pántlikát kér a pácára. A falu bejárása után: *letudta a dógát*.

Vasárnap a menyasszonyi házhoz a rokonság tojást, cukrot, tejet, szegényebb helyen még lisztet vitt és a hivatalosak számára való kendőt (ugyan olyan, mint a vőlegényhivogató-é) visz. A lakodalom napján pedig a vőlegényes házhoz félfont húst, tányér lisztet, két tojást szokás vinni. A vacsorát nem ebből tartják, ez az ajándék a lakodalom utánra szól, a család *el is teszi férőbb* ilyenkor. Hetfűn este készítik a jóféle töltött káposztát a vőlegény-háznál. Mókáznak, dalolnak, hús helyett egyik-másik káposztalevélbe tengeri csutkát rejtenek — lesz nevetés majd a másnapi vacsorán valaki rovására.

Kedden reggel a násznagyaival elmegy a vőlegény a menyasszonyért, vagy pedig a templom előtt találkoznak egymással. Mindketten meggyónnak, s az áldozás előtt felteszik a menyasszony fejére a koszorút. Mise után kivonulnak a templomból s a templom előtt a menyasszony első nyoszójóasszonya minden *hivatalos* vendégnek kiosztja a kendőt. Ez bizony drága divat, mert egy nagy lakodalmon 100—120 ilyen kendőt elosztogatnak, s még a szegény lakodalmon is előkerül 30—35 darab! A kendő kiosztása után a vőlegény a sor élén megindul a násznagyokkal a község házára. Utána megy a menyasszony a nyoszójóasszonyokkal, sorjában a többiek. A község házában leteszik a *polgáresküüt*. Kijövet már karonfogvást haladnak a templom felé, utánuk jönnek külön-külön a násznagyok s a nyoszójóasszonyok. A templomi esküvő után, kifelé menet néha csak leplezgetve versenyezik a fiatal férj és feleség, hogy ki lép ki előbb a templomajtón, aki előbb lépi át a küszöböt,

az lesz a családba a hatalmasabb s az él tovább. Néha valóságos versengés lesz ebből, szinte futnak is. Esküvő után szokás az is, hogy a menyasszonyi koszorúból és a vőlegény-bokrétából elégetnek egy darabot, hogy a házasságot rontás ne érje. Azt tartják, ha ezen a napon férfi hal meg a faluba, a férj, ha pedig asszony, akkor a feleség hal meg előbb az új párból.

Az esküvő után a menyasszonyos házhoz mennek, ott vendégeskednek a násznagyok, nyoszójóasszonyok, meg a jánykiadók. A csirkehúslevest, pecsenyét, vagy paprikást, buktaszöveget s más süteményt (sok a városi közöttük) esznek, s a bor is fogy. Ezután a reggeli étkezésnek számító vendégeskedés után a vőlegény, helyesebben az új férj a násznagyokkal elmegy a vőlegényes házhoz, az új asszony otthon marad. A vőlegényes háznál már húzza a cigány, mulatnak a meghívottak s a vőfények, nyoszójányok, az új asszony és szülei, meg a jánykiadók hiányzanak. Csak a vőfények, násznagyok, zenészek esznek — a jányok, a menyasszony is odahaza. Ebédre szalonna, kenyér, bor van, nagynéha gulyásleves. Ebéd után, félkettő körül, a cigányok két nótát muzsikálnak, s ezalatt az első vőfény vőfénybotjára (csak neki van) pántlikát köt az egyik nyoszójány. Ekkor rákezd a cigány a „Ritka búza, ritka árpa . . .“ dallamára, nótavégeztével az első vőfény felnyújtja a botot: „A nyoszójányok és nyoszójóasszonyok kezét megfogni“ — kiáltja. A vőfények a nyoszójóasszonyok, a vendégeskedő legények a nyoszójányok kezét fogják meg, de ha egyik vőfény szeretője nyoszójány, akkor odapárosodik hozzája, a vőlegény a násznagyokkal előreáll, utánuk sorakozik a többi. Az első vőfény ráhúztatja a cigánnyal az *elmenőt* (a Rákóczi-induló) s megindulnak. A friss férj anyja utánuk megyen a kapuig s meghinti őket szentelt vízzel. Menetközben az első vőfény felnyújtja a botját, erre a cigányok csárdásba kezdenek s a párok táncra perdülnek az út közepén. Párat fordulnak csak, s újra tovább haladnak, néha tizenötösör is táncra kerekednek. A menyasszonyos háznál, a kapuba húzatnak egy csárdást, benn a lakásban felöltözködötten vár már a fiatal asszony. A *verőce* előtt áll a fiatal férj a násznagyokkal, de be nem mehetnek, mert a jánykiadók nem engedik őket. A „vőlegény“ hátrább áll óvatosan, hogy a jánykiadók le ne kapják a kalapját, mert ugyancsak esúfolnák: „Milyen király, akinek nincs koronája!“ Vagy behúztatják s kiáltozzák: nincs király! A násznagyok be akarnak törni, nem engedik. Kérdik: „Miféle ellenség ez?“ „Napkeletről jöttünk, megakarunk szállni, ím hozzuk a kirájunkat“. Bentről írást követelnek, adnak is valamit: ujságpapírt, mit. Isznak egy korty bort s ezután beenge-

dik őket az *első házba* (ucca felőli szoba), ahol a násznagyok követelik a menyasszonyt. Tréfálkoznak: cigánygyereket, vén asszonyt hoznak be. Végre előkerül az új asszony, kezét fog a férjével.

Ezalatt a vőlegényes háznál befognak a kocsiba, a lovakat kicsengőzik, kendőt kötnek a fülükhöz. A kocsin hat asszony ül meg a kocsis. Danolnak, literes üvegből öntözik a „bort”: paprikás vizet. Az ágyért mennek a menyasszonyos *háznál* (h.-hoz), de őket sem akarják beengedni: ki kell váltani az ágyat. Követelik az *ágypénzt*. Egy-egy vőfény s egy-egy nyoszjóasszony 50—50 fillért fizet, s ekkor kiadják a holmit. Egy felvetett ágyat kap a vőlegény 9—12 párnával, két dunnát, pokrócot, *komótot* 'komód', rajta a *bazárt*: *cserep* szenteket, szentképeket, karosládát, rávaló pokrócot, kredencet terítővel. A komót, láda, kredenc teli ruhával, fehérneművel, ágyterítővel, van *szűnyogháló* is: ezzel fedik be a lebetegedett asszony ágyát, *gyócsból* van, csipkés. Még két *jegyinget* s két *jegygyatyát* kap az új férj. Ekkor osztogatnak a kocsit rakóknak zsebkendőbe kötött *menyasszonypogácsát*, s most kapják meg a kendőt azok, kik az esküvőn nem voltak, hanem csak a lakodalomra jöttek elő. Az ágy fölrakása után még kendőt kér a hat asszony egyike a lovak fülére s bort az üvegbe a víz helyett. A módosabb család néha ilyenkor ad tehenet a menyasszonnyal, a tehenet a kocsi után kötik, úgy ballag szegény pára megdagadt tőggyl, mert reggel óta nem fejték meg: *tőggyl megyen*, mondják. Danolva mennek vissza a vőlegényes házhoz, s danolással rakodnak le az *első házba*, ahol *felvetik* az ágyat.

Ezután ők is iparkodnak vissza a menyasszonyos házhoz, hol is az új asszony rokonai *pászkakalácsot*, pogácsát, bort kínálnak a vendégeknek. Elhúzzák a vőlegény-nótát:

Elmenyek a hegyek közé lakni,
Ott fogok én szeretőt tartani,
Leteszem a büszke legénységem,
Ölelem a betyár feleségem.

Utána menyasszony-nótát:

Megkötötték nékem a koszorút,
Zöld levele a kötőmbé hullott,
Hullj le, hullj le koszorúm levele,
Úgysem teszlek többet a fejemre.

Ezután az új asszony kínálja lánycimboráinak, a vendégnépnek a pogácsát, bort. A cigányok pár nótát húznak, s öt-hat

órákor kezdődik a félórás *búcsúztatás* az első szobában. Már *világ* 'lámpás' ég akkor. Az új asszony a jó ismerős legényekkel, lányokkal (!), apjával, testvéreivel s legvégül a *búcsúztató*-val táncol egy sort. A búcsúztató kezébe veszi a vőfénypalcát s érzékeny rigmusokban beszél a házasságról, a lányt elbúcsúztatja apjától, anyjától, testvéreitől, lánybarátaitól, legényektől, alsó és felső szomszédoktól, a vendégseregtől. A lány ugyancsak sír. A búcsúztatás után csárdást kezdenek, a búcsúztató párat fordul az egyik nyoszojójánnyal, az új asszony pedig csókkal elbúcsúzik szüleitől, lánybarátaitól. Kilépnek az udvarra s a vőlegény vigasztalja a párját, aki már nem léphet vissza az apai házba, mert baj érné.

Az új pár egymást átölelve megy a vőlegényes házhoz, előttük a násznagyok, utánuk párosan a vendégsereg. Az örömanya is szentelt vizet hint utánok. Az örömszülők nem tartanak velük, s a vacsorán sem vesznek részt. Mint jövet, most is nótával, tánccal érnek a vőlegényes házhoz: itt sem akarják beengedni őket, betörőknek, rablóknak vélik. Egy darabka papírral mégis tanusítják, hogy békés szándékú útasok. A vőfény itt is szaval a vőfényes könyv ismerős rigmusaiból. Az ajtóban az új asszony megcsókolja apósát, anyósát. Az udvaron vacsoráznak, hosszú lókákon ülnek, az ételt magosabb lókákra tálalják. Négyen-öten esznek egy tálból, csak kanalat kap hozzá mindenki. Disznó-, vagy juh-húsos húslevest adnak, meg töltött káposztát. A bor se hiányzik. Régen csak *pájinka* és sós kenyér volt a vacsora ilyenkor. Vacsora előtt s utána is imádságot mondanak. A tálakat a vőfények hordják körül s az első vőfény mondja a rigmusokat. Mikor vacsorázni mennek, az anyós az új asszony kezébe egy egész kenyeret ad, hogy mindig legyen kenyerük. Az új pár alig eszik valami keveset, mert azt tartják, hogy annyi gyerekük lesz, ahány kanál ételt esznek. Vacsora végeztével behúzódnak valamennyien az első házba. Kinn először a házas embereknek húzzák a *rezgőt*, aztán kezd mindenki a tánchoz, amely reggelig tart. A vőfények addig esznek, amíg a házas-ember tánc van, utána már ők kormányozzák a tánc rendjét. A menyasszony, vőlegény is kinn táncol, itt menyasszony-tánc nincs, bárki táncolhat véle. Éjfélkor az új pár s a cigányok harapnak valamit — más nem eszik. Hajnalra kevesbednek a mulatók, behúzódnak a házba. Reggel kontyolják fel az új asszonyt, akinek a neve ekkor lett igazán asszony, megveregetik a kontyát: „Egészséggé viseld!” kívánják. Reggel egyik közeli rokonával templomba megy az új asszony: *menyasszony-avatásra*. Ekkor ül először székre, mégpedig az első padba, eddig csak a székek előtt állva hall-

gathatta a misét. Az első padba ülve hallgatja most végig a misét. — Az örömanya korán reggel egy tarisznyát pogácsával, pászkával rak tele, s viszi a vőlegényes házhoz, hogy a fiataloknak legyen mit enniök.

A fiatal pár megegyezés szerint vagy a vőlegény, vagy a lány szüleinél fog lakni, ami hasznos nekik, mert a koszt, lakás közös, gyerekeikre ügyelnek, állatot is könnyen tarthatnak. De ha a jány nem egyezik, akkor külön költöznek. A menyecske azonban egy hétig semmikép sem mehet vissza a szülői házhoz, hogy vissza ne vágyjon. A következő vasárnap abban a ruhában, amelyikben avatásra ment, fején fehér féketővel, melyre piros delin, vagy fekete selyemkendőt köt, elmegy anyjáiékhöz, akik az új férjet s családját, rokonságát is meghívták ebédre. Ez a menyecske első látogatása szüleihez a búcsúztató után.

A menyecske anyja még a lagzi után ad az új párnak *pinat^aódót*: tehenet, malacot, libát, aprójószágot — kinek milyen a módja.

*

Húshagyó kedden a férjhez nem ment nagy lányok ablaka alatt *kongóznak* a fiatalabb legények, gyermekek. Rossz pléhdarabot, *vedért* ütögetnek, *fajfát* (belül üres fanyél, melyre a fonalat tekerik), *g^aórétrombitát* fújnak s bekiáltoznak:

Húshagyó,
Itt maratt az eladó.

De belülről se hallgatnak:

Emejj dücsköt, szakaggy meg,
Mér nem házasottá meg.

Vissza kiáltanak a kongatók:

Akinek van nagy jánya,
Hajjesa ki a gujára.

Ha ilyen háznál legényfiú van, ostorral szalad a kongató után, s ha eléri, jót húz rája.

A magyar parasztság szerelmi élete.

(Kritikai és módszertani vizsgálódás.)

1932 nyarán Nyíren és Rétközön végeztem néprajzi kutató munkát, s e munkának egyik eredményeképpen írtam meg az ajaki nép szerelmi, lakodalmas szokásairól szóló leíró-tanulmányomat. Már a gyűjtött anyag átvizsgálásakor bizonyos belső elégtelenség fogott el s ez az elégtelenség írásközben egyre nőtt. Az anyaggyűjtést elégtelennek, *csak* néprajzi érdekességeket megfigyelőnek, tehát egyrétűnek tartottam, a kérdés földolgozás módszerét sem tarthattam helyesnek. Minthogy azonban egyéb anyag a felgyűjtötnél nem állott rendelkezésemre, kénytelen voltam a megírás módját úgy ejteni, hogy legalább valami életszerű valóság kerekedjék ki a lejegyzett tényekből. A szokásanyag leírása után nem volt módomban kétségeimet, kritikai aggodalmaimat elnyomni, ebben a rövid kritikai és módszertani tanulmányban igyekszem tehát leszögezni azokat a szempontokat, amelyek — úgy hiszem — nem hagyhatók figyelmen kívül a paraszti szerelmi élet vizsgálásakor. Ez a tanulmány ily módon szorosan csatlakozik az ajaki nép szerelmi életéről szóló tanulmányomhoz: egy régibb állomásnak kritikai vizsgálata, s a tanulmányíró úgy véli, hogy ez a kritikai vizsgálat nemcsak önmagának bírálatát, szempontjainak alakulását jelzi, hanem gondolatot ébreszt a magyar néprajz munkásaiban is, kik e kérdéskomplexummal foglalkozni kívánnak.

A népi kultúra mai kutatói, akik nem elégednek meg szokások, ténycsoportok egyszempontú leírásával, értelmezésével, hanem a szokások benső összeszövődöttségét, a népi kultúra immanens szellemét kutatják, ezt a bonyolult függvényrendszert, melynek tagjai összefüggésükből ki sem szakíthatók naív erőszakosság nélkül, ezek a kutatók valóban bizonyos lemondó elégtelenséggel, elkedvetlenedéssel olvashatták az

ajaki nép szerelmi életéről, lakodalmas szokásairól szóló tanulmányt. Hiszen a szokásformáknak, a paraszti szerelemnek ilyen leírás a lényegében nem különbözik az eddigi leírásoktól. Talán az tetszhetik jelentősebb módszertani lépésnek, hogy nem a leánykérésnél kezdi a szerelmi élet leírását, hanem a megismerkedés pillanatától egészen a vénlány-csúfoló kongatók szokásáig, s a leírásban igyekszik teljes tárgyilagossággal a háttérben maradni, hogy megjegyzéseivel ne zavarja előadásának életszerűségét. Talán az efféle előadásmód, a leírásnak ilyesféle stílári megoldása mellett — szépen igazolják Győrffy, Kiss Lajos munkái — lehetne szót emelni, hiszen az ilyen előadásmód jelenti valahogyan a népi kultúra immamens megközelítését a leíró néprajzban, bár a novellisztikus önkényesség felé vivő veszélyeiről sem feledkezhetünk meg. A kérdésnek azonban most ez a jelentéktelenebb része. A leírásnak s a mögötte rejlő fölfogásnak módszertani alaphibája van. Helyes, hogy a gyűjtő a kutatást kiterjesztette a szerelmi élet kezdeteire, magára a szerelmi időszakra a házasságig, — ha ily következetesen még nem is, de már történtek erre kísérletek a magyar néprajzi irodalomban, — ma már mégsem hiheti, hogy ezzel a paraszti szerelmi élet egyik jelentős részének problematikáját jelentős anyagközléssel és módszertani újítással a megoldás felé segítette. Maga az anyagközlés — eltekintve a formai megoldásoktól — érdemes néprajzi munka lehet, elősegíti a népmismeret teljességét: az itt közölt leíró-tanulmány is olyan község s tágabban: olyan táj szokásanyagának egy részét ismerteti hűséggel, amelyről eddig biztos tudomásunk nem volt. (Szabolcs vármegyéről szóló monográfia közöl ugyan lakodalomleírásokat, persze telitömködve vőfélyrigmusokkal, fölösleges és általános részekkel: nagy hasznát senki nem veszi). Tehát a leírás anyaga: az egyéb tájak szokásaival megegyező, azoktól eltérő részletek ismertetése mindenestre elősegíti, hogy a magyar szokásanyag térképe valamikor elkészüljön. Az anyagban meglévő ilyen érdem azonban nem tehet feleslegessé módszertani aggályokat, amely aggályok majd az anyaggyűjtés nagy hiányaira is rámutatnak.

Ez az önkritikai vizsgálódás ugyanis *egy* tanulmányon keresztül rá kíván világítani a magyar néprajzi irodalom eljegyzés-, lakodalom-leírásainak alaphibáira, anyagbéli fogyatékoságára. Nem is ott a hiba, hogy ezeket a szokásokat úgy írják le, ahogy leírják, (több-kevesebb pontosság, az előadásmód élénksége, vagy lazasága most nem vehető figyelembe), a hiba

az, hogy *csak* a lakodalmi szokásokat dolgozzák fel. Kutatóink tán úgy gondolták, hogy e szokások, mulatozások, vőfélyrigmusok leírásával kimerítik a magyar parasztság egész szerelmi s szűkebben: egész sexuális problematikáját. Ezt mutatja a lakodalmi szokások iránti egyoldalúnak nevezhető érdeklődés és a népi szerelmi élet nagy kérdés-anyagának majdnem teljes elhallgatása. Már a jó Edvi Illés Pál 1827-ben nagyjából hasonló módon úgy egészíti ki (l.: Edvi Illés Pál: A' Magyar Parasztok' lakodalmi szokásaik., Tud. Gyűjt., 1827. XII. k. 1*—25 l.) egy B. S. jelzésű gyűjtőnek a gömörmezei parasztlakodalomról szóló leírását (B. S.: Rövid rajzolatja a' parasztlakodalomnak Gömörben., Tud. Gyűjt., 1827. III. k. 38—54. l.), ahogy lassan, egyre határozottabban megmerevedő szerkezettel, módszertani felfogással a lakodalmi szokás-leírások kialakultak. A legújabb munkák (l. pl. Vosáhlo F. Lipót: Mosonmegyei német lakodalmi szokások, Dombóvár, 1931., 100. l. [!] rendszertelenül megírt összehasonlító tanulmányát, vagy Bálint Sándor: Lakodalmi szokások Szeged-Alsóvároson, Szegedi Alföldkutató Biz. Ktár: 15. sz. pontos, de az alább részletezendő okoknál fogva egysíkú, régi nyomokon járó leírása) sem árulják el az érdeklődés egyetemességét, könnyen megelégednek az összehasonlítás filológiai s a leírás adatközlő, anyaghelyesbítő eredményeivel.

Pedig immár a magyar kutatók, azok, akik a népi kultúra, népi társadalom struktúráját, motorikus erőit, legbensőbb tendenciáit ismerni akarják, nem zárkozhatnak el tovább a parasztságunk szerelmi életének, sexualitásának részletekbe menő megvizsgálásától. Külföldön persze már régóta folyik a kutatás, a jelentős sexuológiai munkálatok (v. ö. pl. Havelock Ellis és iskolája, Freud és a fejlődő, átalakuló pszichoanalízis) nemcsak a szociológiai vizsgálódások területét bővítették, hanem új, ha még sokban vitatható etnológiai alapvetésekhez, értelmezésekhez vezettek (l.: S. Freud: Totem und Tabu, E. v. Sydow: Primitive Kunst und Psychoanalyse — erősen vitatható eredmények! — s különösen Malinowski művei, pl. Sex and Repression in Savage Society, The Father in Primitive Psychology és The Sexual Life of Savages in North-West Melanesie). Távoll áll tőlünk, — a felsorolt külföldi szerzők erre engednének következtetni, — hogy a pszichoanalízis módszertani eljárását kívánnánk alkalmazni, vagy pszichológiai, filozófiai felfogásmódjukat kívánnánk a magyar népi kultúra értelmezésére felhasználni: kiindulásuk és egész metodikájuk hibáit

jól látjuk, bár igazolt feltevéseiknek alkalmazását szükségesnek véljük. A pszichoanalízis a priori szempontjaitól, sokszor szélsőséges gyakorlatától való jogos idegenkedés azonban nem szolgálhat könnyű alkalmat a paraszti szerelmi élet figyelmen kívül hagyására. A sexuális, szerelmi életnek a „primitív“ és paraszt-kultúrák szerkezetében való nagy jelentőségét nyomósan példázza R. Thurnwald hatalmas munkája: *Die menschliche Gesellschaft*, Bd. II. Hogy a sexualitás egy ilyen primitív — maradjunk ez általános megnevezésnél — kultúraformában mennyire, milyen erős hangsúllyal része az élet egészének, azt nagy anyagú részletmonográfiák szépen bizonyítják; így Curt Sachs: *Eine Weltgeschichte des Tanzes*, Berlin, 1933., e. nagy apparátusú könyvében I.: pl. a 61. l., ahol a termékenység nem-táncok egész kozmikus összefüggésrendszerére is rámutat s egész munkájából kitészik, hogy a táncra, de az egész kultúra szerkezeti képére milyen kikerülhetetlenül rányomja a maga bélyegét a nemiség.

A magyar néprajzi irodalomban eddig még kísérlet sem történt, hogy népünk szerelmi, sexuális cselekvéseit, törekvéseit megismerhessük. Szokás-elemzések, régi jogformák maradványainak (nórablás) vizsgálata ad némi, csak nagy általánosságban hasznosítható útbaigazítást népünk szerelmi életének multja felé. A jelent a leánykérő, lakodalmas szokásokból persze alig következtethetjük ki, s e szokások a nép szerelmi életének különben is kis területére vonatkoznak, az egész kérdés komplexumában nincs eligazító jelentőségük. Tán akkor vennénk nagyobb hasznát ezeknek az oly nagy tömegben megjelent leírásoknak, ha nem hagyatkoznának mereven a *csak „néprajzi“* szempontokra. Ma már jól tudjuk, hogy az úgynevezett néprajzi szempontok önmagukban éppen nem elegendők a népi kultúra egyes jelenségeinek megmagyarázására: a lakodalom leírásban a vőfélybot, az ételfélék, versek mellett jelentős szerepet kellett volna juttatni a szociológiai szempontoknak, a nép sexuális igényeinek, fizikai készülségének, stb., stb. Az ilyen leírások, ha nem is merítették volna ki a fölvetődhető kérdéseket, mégis jó útmutatók, magyarázóak lettek volna a szerelmi élet egészének kutatói számára. Azonban ez nem történt meg. A csírázó, születő szerelem, a házasság előtti szerelmi élet s a házasság szerelmi, sexuális problémái ennek a szerelemnek a társadalom alkatával, törvényszerűségeivel, a népi kultúrával való összefüggései jórészt ismeretlenek előttünk. Mindezekre, mint valami hasadékon át, néha egy futó villanás

világít rá a babonákon keresztül. Rétközön, Balsán tartotta magát az a szokás, hogy a kölest vető gazda megmarkolászta a penis-ét, hogy a termés jobb legyen, s a madarak se bántsák a vetést. (Saját gyűjtésből.) Ilyen s ehhez hasonló hiedelmek — sok anyagot találhatni az Ethnographia közléseiben — mutatják, hogy népünk sexuális életének vizsgálata bizonyos fokig megközelíthető a babonaságok, mágikus hiedelmek felől is, s mutatja azt a mély és ősi összeszövődöttséget is, ami a kultúra és a sexuális élet között szükségképen fönnáll. A babonák adta magyarázatok, következtetési lehetőségek azonban legtöbbször szerfölött bizonytalanok, hézagosak, hiszen sokszor ép e mágikus hiedelmek jobb magyarázásáért kellene népünk sexuális életéhez fordulunk. (Itt jegyezzük meg, hogy Róheim Géza könyvét — Magyar néphit és népszokások — is sokkal pontosabb kritikai vizsgálat alá vehetnők népünk sexuális életének ismeretében: nemcsak a módszer felől lehetne ellenőrizni, hanem a tények exakt tudása a részletek kritikai megvilágításához is segítene.) De nemcsak a hiedelmek világát értelmezhetnénk módszeresebben, nagyobb bizonyossággal a szerelmi, sexuális élet ismeretében, hanem egész népi kultúránkat, azt az elvonást, melyet magyar léleknek, magyar alkatnak nevezünk életszerűbben, a maga teljes valóságában közelíthetnénk meg. A magyar parasztlélek alapvető vonásainak sajátos, egyénítő színeit jelentősen alakítja népünk sexuális életfolytatása is, a másodlagos alkati vonások konfigurációi, a néplélek különös és esetleges jegyeinek elválasztása mind-mind igénylik népünk szerelmi, sexuális életének pontos ismeretét.

Vegyük tehát fontolóra végül is: milyen kérdésekre kell feleletet találnunk, milyen területen kell a magyar néprajztudománynak kutató munkát végeznie, hogy a magyar parasztság szerelmi, sexuális életének ismeretéhez jussunk. Az egész kérdéskomplexumot röviden négy csoportra oszthatjuk:

- a) fiziológiai
- b) lelki
- c) szociális
- d) történeti problémák.

Mondani sem kell, hogy ez a szétválasztás kissé önkényes, hiszen e csoportok szervesen kapcsolódnak egymáshoz, a csoportok között számtalan az alig kielemezhető átmenet: pusztán külső, gyakorlati szempontok javallják ezt a szétbontást. Az is természetes, hogy a problémákat — azok anyagának ismerete nélkül — csak fölvetjük, s a megoldást még csak jelezni

sem merjük: csak az anyag birtokában alkothatnánk meg valami konstruktívot.

a) Fiziológiai kérdések. A szüzesség férfiaknál, nőknél. A házasság előtti nemi élet, — van-e? (gondoljunk a szépirodalom annyira eltérő tudósításaira!) A nemi készség fiziológiai értékelése: a párválasztás fiziológiai föltételei, mekkora jelentőséget tulajdonítanak a testi felkészültségnek? Fiziológiai hatások a szerelmi életben; milyen formákban jelentkeznek? (tánc, fonóka, játék, egész közvetlen érintkezés, stb.) A szerelmi csábítások fiziológiai formái (most ne csak a babonás varázslásokra gondoljunk.) A jegyesség idejének sexuális formái: van-e nemi érintkezés, tilalmak. A házaseset szerelmi, sexuális kérdései: a nemi érintkezés időpontjai, tilalmi idők, a közösülés-formák. A sexuális beállítottság, odaadás. Nemi hűség a házasságban. Vannak-e perverzitás-félék? Sexuális szemérem. A család és a gyermek: a nemi élet gyerekekre irányított-e vagy sem? A terhesség-elhárító eszközök, ezek fiziológiai hatásai.

b) Inkább lelkinek nevezhető problémák. Ide kerülnének a tágabb értelemben szerelminek nevezhető kérdések, a sok árnyalatokban eltérő individuális esetek lelki alapirányulásai. Így elsősorban a lelki gátoltság, gátolatlanság, a szemérem, szemérmertlenség kérdései. Mit jelent népünk szerelmi életében a szemérmesség, szemérmertlenség? Valószínű, hogy egész más értelmezés kerekednék ki a felgyűjtött anyagból: egyebünnen ismeretes adatok, tények azt bizonyítják, hogy népiünknek — mint általában minden paraszti s primitívebb kultúrfokon álló népnek, — egészen más fogalmai vannak a szemérmességről, szemérmertlen viselkedésformákról. Másféle megkötések, nem elsősorban sexuális jellegűek, motiválják népünk szemérmes, vagy szemérmertlen magatartását. (Így Arany János sokat emlegetett magyar paraszti szemérme is inkább egyéni alkataból következik s nem a nép szemérmesség-formáiból.) E csoportba tartozik még a szerelmi éreklődéskeltés lelki motívum-anyaga; a pszichikai tisztaság, hűség, hűtlenség házasság előtt és után. A házastársak, szerelmesek lelki összefonódása: milyen formákban jelentkezik ez? itt találhatjuk természetesen a legtöbb esetleges momentumot, egyszeri jelenségeket, a legnehezebben megközelíthető árnyalatokat — de a lelki beállítottság alapirányúira mégis elegendő következtetési anyagot kaphatunk. Ide soroljuk még — jobb híjján — a szerelmi és sexuális életre vonatkozó hiedelem-anyagot, (mágikus, elhárító,

előidéző) varázslásokat, a szerelemről, sexuális életről vallott értelmi felfogásmódot. Nehezebben megközelíthető és egyéni esetekre bomló az érzelmiség természete: érzelmi tempó, mélység, merevség, lelki frigiditás, stb.

c) Társadalmi, szociális kérdéscsoport. Az alapprobléma: a primitívebb kultúrákban s még a mi népi kultúránkban is erősen élő, formáló közösségi erő, a közösség törvényé merevedett szokásai, hagyományai hogyan szorítják mederbe, hogyan formálják a szerelem, a sexuális érintkezés mindig egyéni változatú eseteit? Milyen korlátokat jelent s milyen jövőt megszabó szerepe van a közösség, a törvény szellemének a bizonytalan fejlődésű, alakatlan egyéni esetekben? Hol van a harmónia, vagy a törés a házasság előtt s utána is a közösségnek és az egyén szerelmi életének érzékeny viszonyában? Ennek a megfontolásnak figyelembevételével kutatandók népünk szerelmi szokásai, hagyományai, egy-egy község, vagy tájegység azonos közösségi felfogása a szerelem, sexualitás kérdésében. Ez alapproblémán túl a szociális kérdéscsoporthoz tartoznak még a párválasztás szociális előfeltételei, gazdasági irányító erők, társadalmi, tekintélyi viszonylatok szerepe. A férj és feleség viszonyának, a hűségnek, hűtlenségnek társadalmi jelentkezései, hatásai. A család szerepe a szerelmi élet, sexualitás irányításában. Ide tartozik a falusi prostituáltak („szömély“ l.: Kiss Lajos: Népünk és Nyelvünk, V. 7—9.:130—133.) szerepe a nép sexuális életében, társadalmi helyzetük, hatásuk. Az „esettek“ leány-anyák helyzete, társadalmi megítélése. Ehhez a csoporthoz kell kapcsolnunk a városnak, a városi életnek alakító, jórészt rontó, betegségeket adó szerepét népünk nemi életében. A városi hatás persze nemcsak fiziológiai természetű lehet, hanem átalakító hatása népünk szerelmi életének minden mozzanatára kiterjedhet. Az újabban sokat vitatott *egyke* kérdése.

d) A történetinek nevezett csoport. A szerelmi szokások, hagyományok, a közösségi felfogás történeti elemzése — amennyire ez lehetséges. Ugy véljük, hogy e csoportba osztható be népünk szerelmi, sexuális életére gyakorolt nyugateurópai és méginkább középeurópai hatás-anyag — ha ugyan e hatások kikutathatók.

E rövid vázlat közel sem akarja igényelni még a fölvethető kérdések teljes elsorolását sem. Csak futó kritikai pillantást vetettünk a magyar néprajzi irodalom e nagyon is hiányos részére és durva, nagy vonásokban fölvázoltuk a kutatandó te-

rület problémakörét. Azt is jól tudjuk, hogy a népi társadalomnak, kultúrának éppen ez a területe tán a legnehezebben megközelíthető, s a teljes, egész országra kiterjedő gyűjtőmunka szinte lehetetlennek tetsző feladat. Ezért nem akartuk még csak érinteni sem *magának a fölgyűjtésnek* módszertani kérdéseit — különben is minden gyűjtőmunka állandó egyéni alkalmazkodást, immanens beleélést kíván a kutatótól. Viszont talán sikerült indokolttá tenni minden nehézség, akadály ellenére is ennek a kutatásnak jelentőségét népi kultúránk, társadalmunk egyetemére. A szemérmes elhallgatás, az érdeklődés szándékos kikapcsolása nem vallana tudományos gondolkodásra.

B18117